

A csendes örület polgárjoga

Beszélgetés Horváth (EÖ) Tamással

Publikációi alkalmával rövid életrajzában pedagógusi, énektanári hivatása és az iskolájában – a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban – végzett önképzőkori, diáklap-szerkesztői munkája domborodik ki. Mintegy mellékesen említetik meg róla, hogy író is, pedig két napvilágot látott kötet – a 2005-ben kiadott *Vizek fészke* novelláinak és a 2009-ben megjelent regény, az *Ahol a part szakad* – gazdája, amelyek mellett több, már megírt műve várja a sorsát, miközben készülnek az újabbak is.

Horváth (EÖ) Tamás lakóhelyén, Fóton az egyik elegáns étteremben „gondolt halálra, borra, nőre” – Ady nyomán is némileg –, s beszélt zenei és irodalmi pályájáról, a be nem illeszkedésről és az abnormálisságról, a hamisításról és a hitelességről, s a folyton előbukkanó történelemtől.

– Az író–zenetanár nem hangszeri között, nem könyvespolca és nem is a háttérben halkán zúgó szövegszerkesztő előtt fogadja a kérdezőt, hanem abroszos asztalnál, boroskancsó mellett. Egyfajta ellazulás ez, vagy van esetleg üzenete is e körítésnek?

– Az este kötetlensége is oka, hogy itt és így ülünk, de igen, beszélhetünk üzenetről is. A bor filozófiája ismert, remek értekezése Hamvas Bélának, aki nemcsak elméletben ismerte a bort: szerette is a jó borokat. Én is szeretem. Hamvastól tanultam az aranykor-idillt. A tudatlantinkban ott van az aranykor, ahová az ember szeretne visszatérni.

– Saját esetében milyen aranykorról beszélhetünk? Privát, „horváth-eötamási” aranykorra gondolsz, vagy nagyobb, társadalmi léptékűre?

– Minden emberben ott van a vágy az idillre. Személyes idillről beszélünk, ami mindig közösségi élmény. Az idill nem lehet sem individuális, sem társadalmi, én illet megélni csak kis közösségekben, családdal, barátokkal, olyan emberekkel tudok, akikkel napi kapcsolatban állok. Az idillnek számomra a jó bor is a szerves része. Van szőlőm is, szeretem, ha van mindig jó saját borom, negyvenötven liternyi szokott is lenni mind a fehérből, mind a vörösből, de az idei

nyár rettenetes időjárása most megfosztott ettől. Készíték egyébként meggybort is, jövőre ribiszkebort is fogok, s ezek nagyon-nagyon mértékkel és megfontoltan, de ki tudják egyensúlyozni az ember életét. A bor mellett pedig ott a kert és a lugas, ami még természet, de már civilizáció – ez az az idill, amiről beszélek.

– Ez alkotó nyugalmat nyújt, vagy valamiféle zaklatottság szükséges számodra az íráshoz?

– A nyugodt háttér mellé gyakran szükséges a lelki zaklatottság, bár ez nem általános állapot, és nem is általánosnak mondható válasz. Most fejezek be egy színdarabot, ott az első felvonásnál, amikor iszonyú tempót diktáltam, akkor éreztem rettentően zaklatottnak magam. Mert nem tudok kívül helyezkedni. Nem vagyok öreg, bölcs megmondó ember, a hőseimmel élek.

– Ötvenegy éves vagy, két könyv áll mögötted, egy novelláskötet és egy regény, a szakma, ha jól számolom, mintegy egy évtizede tart számon...

– Miért, számon tart?

– Nem tart számon?

– Nem tudom. Lehet, neveltetés kérdése, de bennem régóta megvan ez a görcs. Mert nem az a fontos, mekkora befolyást szerzek vagy mennyit keresek vele, bár nyilván erről is szó van, de tévút, ha az fog-

lalkoztat elsőrendűen, hogy számon tartanak-e. Sokáig az volt az alapálásom, talán még most is az, hogy mindez másodlagos dolog.

– Akkor maradjunk annál az értelmezésnél, hogy jelen vagy.

– Jó, tegyük félre a szemforgatást: igen, jelen vagyok. Nagyon örültem, hogy sikerült olyat letennem az asztalra, ami megüt egy mércét, hogy könyveimet kiadják, hogy ott vagyok rangos folyóiratoknál, szerkesztőségekben, s rajtuk keresztül az irodalomban. Ezt nem tagadom el magamtól.

– A felvezetéssel arra próbáltam kilyukadni, hogy te mióta tartod magad nyilván és számon, saját megítélésed szerint mióta vagy író?

– Harminchat éves voltam, amikor nagyon jó visszajelzést kaptam: egy Fejér megyei lap irodalmi pályázatán az *Ami a képeslapokról lemaradt* című novellámmal elnyertem az első díjat. Akkor hittem el magamról, hogy tudok írni. Biztattak, hogy vigyem az írásaimat ide meg oda, de mégsem történt évekig semmi. Lusta is voltam, alapvetően most is az vagyok, főleg azonban azért nem, mert gátlás volt bennem, hogy egyszer ugyan bejöhett, de mi van, ha máshol mások majd lehúznak, mint előtte is néhányszor, és olykor nem is igazságosan.

„Édesapámmal”

Tizennyolc évesen kerültem fel Budapestre, a Zeneakadémiára, s akkor kezdtem el írással próbálkozni, Brády Zoltán, a Kapu mai főszerkesztője körének, műhelyének tagja lettem. Voltak ott nagyon tehetséges és figyelemreméltó emberek, akik később mégsem futották be azt az irodalmi pályát, amit befuthattak volna, pedig többen is nagyon jókat írtak. Felolvastuk írásainkat egymásnak, és nagyon kíméletlenül kritizáltuk egymást. S engem ezek a kritikák nem nagyon serkentettek, sőt, nagyon nem. Ezért lett ilyen hosszadalmas és döcögős a pályakezdetem.

– *Érettségi után, tehát tizennyolc évesen kerültél a fővárosba. Tegyük is helyére a kronológiát, ahogy azt egy életút összefoglalásához illik: honnan indultál, hová kerültél, milyen hatások alakítottak, mi tett íróvá, mi indított erre a pályára?*

– Most ebben a pillanatban azt mondanám: a rémálmok indítottak el. Szentgotthárdon éltünk, egy fürdőszoba és saját vécé nélküli bérlakásban, anyai részről osztályidegének is voltunk, nagyapám, Sturm Lajos a háború előtt a szentgotthárdi téglagyár igazgatója volt, osztrák származású nemes, kiváló szakember. Ez az élet számomra a valóság és a látomások sajátos, furcsa keveréke volt. De a tények mögül valahogyan mindig kibúj az idill. Nagy hidegek voltak, de fantasztikus ha-

vazások. Ötéves koromban egy nagy hóesés után azonnal elolvadt a hó, én pedig elkezdtem emiatt bögni. Édesanyám tanult zenét, s hogy megvigasztaljon, elzongorázta Schubert *Katonaindulóját*, ami engem, mint kicsi gyereket csodaként ért. Mondta, hogy ezt amúgy vonószekerek játssza.

Jó, mondtam, akkor én hegedűleszek. Utána egyik karácsonyra fából készült játékhagedűt kaptam. Talán ez is hozzájárult a zenei pálya választásához. De a szüleim is erre-

„Édesanyám karjában”

felé egyengettek, legalább azért, mert az általános műveltség részének tekintették a zenei képzést.

– *Mivel foglalkoztak a szüleid?*

– Édesanyám maszek volt, kiskiparos, pulóvereket kötött, édesapám pedig már diplomás ember, kertészmérnökként Szombathelyen dolgozott, az Állami Biztosítónál volt kárszakértő. Paraszti származásával, paraszti makacosságával nem adott fel soha semmit; egy időben méhészkedett is, a méhkárokhhoz senki mást nem lehetett kiküldeni, aki belenyúlt volna a

kaptárba. Neki a természethez kapcsolódó életmód volt az, amit művelnie kellett, s amit bizonyos részében én is továbbviszek. Apámnak a föld, a kert, az erdei gombászás, és persze a szőlő, a bor nélkül is üres lett volna az élet, nem lett volna értelme, ha nem mehetett volna ki metszeni, permetezni, bajlódni. Ma is odalenn, ebben a közegben élnek, hetvenhét és hetvennyolc éves nyugdíjasként.

– *Jól érezhetően büszke vagy vasi származásodra. Van, amit írásművészetedben felhasználsz belőle, ami Vasba vezet vissza?*

– A regös mítoszokat magamban hordozom, s ez kifejezetten nyugat-dunántúli jelenség. Nagyapám még járt regölni, édesapám betlehemezni, ápoltak minden vasi és mondhatni, vidéki magyarországi szokást. Édesanyám és édesapám is énekelt nekem. Apámtól dalokat, népdalokat tanultam, amikor a Kertészeti Egyetemre járt, énekelt is a kórusban, s ami megmaradt az emlékezetében, azt elénekelte nekem. A zenei hivatástudat kialakulását mindkettőjüktől származtatom.

– *Miközben a mikrokörnyezet és a helyi adottságok formáltak, a kádári Magyarországot éltétek, aminek a nyugati határ közelsége különös nyomatékot adhatott.*

– Adott is. A szentgotthárdi temető szinte a határon van. Amikor kimentünk nagyapám sírjához, a határőrök mindig ott voltak, lecsaptak az emberre, faggatóztak. Az 1980-as években egyszer már visszafelé, a vonaton kapott el a határőr, hogy hová, miért mentem, hol voltam, miért nem álltam meg, amikor felszólítottak. De nem tudtak mit csinálni velem, nem követtem el határsértést, tényleg nagyapám sírjánál voltam.

– *Szentgotthárdról aztán Szombathelyre kerültél. Térjünk is rá az iskoláidra.*

– Már az általános iskola első osztálya után otthagytuk Szentgotthárdot. A közösségbe kerülés nekem szintén rémálom volt. Ez már az óvodával kezdődött. Amikor beléptem oda, kiderült, hogy egyszerűen nem passzolok a képbe, én sem tudtam, miért. Bamba voltam, feledékeny, a felszerelésemre, ruházatomra, magaviseletemre nem tudtam vigyázni. Nem voltam agresszív, de koszosan, rongyosan kerültem haza minden nap. Eközben viszont négy-ötévesen már megtanultam olvasni, mert valószínűleg izgatott a dolog, hát elmagyarázták a betűket, én meg elkezdtem olvasni. Így

az iskolában, amíg a többiek szótagoltak, minden másra figyeltem helyette, mert ezen már túl voltam. Egyszer ilyenkor felszólítottak, én meg azt se tudtam, hol vagyok. Kaptam a kapát abban a pillanatban. Gyerekként annyit éreztem ebből az egészből, hogy valamiért alkalmatlan vagyok valamire, nem vagyok jó fiú. 4,4-es átlaggal jöttem ki elsőből, de változó magatartással és változó szorgalommal.

Az iskola Szombathelyen már jobban ment, de az alkalmatlanságom ugyanúgy visszaköszönt. A zeneiskolával viszont valami megváltozott. Pedig eleinte az se ment, a hegedűtartásom, a vonóhúzásom egyszerűen pocsék volt, ám a szolfézsnál kiderült, hogy van érzékem a zenéhez. S végül tizenkét-tizenhárom éves koromra, amikor elkezdtünk klasszikus zenével foglalkozni, valami elszabadult bennem. Vonószekarban is játszottam, elkezdtem magamnak rögtönözni, zenét szerezni. Már a Zeneakadémián dédelgettem is magamban egy ideig, hogy karvezetés szakról

átmegyek zeneszerzés szakra, csak ehhez jól kellett volna zongoráznom, azt pedig nem tudok.

– *Gyermekkorban és fiatalon meghatározóak az olvasmányélmények, főleg annál, aki korán megtanul olvasni. Mikkor találkoztál ekkoriban,*

„Első zenei próbálkozások Szentgotthárdon”

volt-e olyan jelentős könyvélményed, ami villámcsapásszerűen ért?

– Azt tudom, hogy tizenöt-tizenhat éves koromban, szombathelyi gimnazistaként előre megfontolt szándékkal kezdtem el szépirodalmat olvasni, az olvasmányélmények a zenei képzésem mellé társultak, nem is tudok külön-külön visszaemlékezni rájuk, zene és irodalom egybefolyik az emlékeimben, mint ahogy ma is az életemben. Ekkoriban már novellistaként is próbálkoztam, egy-két évre rá már ott találtam magam a sárvári diákirók-diákköltők között. Klasszikusok voltak rám nagy és fontos hatással, ha a költőket nézzük, akkor Ady mindenképpen, leginkább az istenes versei. Ekkoriban olvastam az *Iliászt* és az *Odüsszeiát*, nem is tudom, talán a mitológia vonzott. Az *Odüsszeiából* ekkor készült görög film, és mindez rettentő módon hatott rám.

– *Csak remélni tudom, hogy Homérosz jelen van még ma is az oktatásban, de saját példám alapján mégis azt mondom: az antik iroda-*

lom felé fordulni kamaszfejjel egy jó tanár, vagy jó mester nélkül nehezen elképzelhető.

– Nem irodalomtanár, és nem is a szombathelyi időszak jut most eszembe, hanem a kiváló szolfézs-zeneelmélet tanárom, Deáky István, aki abban az időben nagy lázadó volt. Pécsről érkezett a Zeneakadémiára, konzervatív polgári családból származott, a kultúra, a szellem elkötelezettje volt. Annyira mélyen és szuggesztíven tudta tanítani, Mozart *Requiemjét* vagy Bach *János passióját*, hogy megtanultam a latin miseszöveget, holtlott akkor még nem voltam hívő. Ilyen közve-

tett hatásokra tudok visszaemlékezni, még ha nem is a kamaszkorból. A *János passió* döntő élmény volt az életemben.

– *Zeneileg, vagy a hitre nézve is?*

– Nem kaptam vallásos nevelést. A *János passió* és Deáky István adta az első lökést, s főleg maga a Zeneakadémia, mint közeg, ami – s csak utólag állt össze a kép – nagy ellenálló tűzfészek volt. Rektorai mind hívő emberek voltak, de még inkább a zene, annak lelkesége toltá Isten és a hit, a vallás felé az embert. A tanárok és tanítványaik is túlnyomórészt hívők voltak. A Zeneakadémia a kor leföldelt viszonyai között is a szellemi nyitottságot képviselte. A zenetudósok, zeneszerzők között nem lehetett nem tájékozódni, elvárt dolog volt tisztában lenni a valósággal, s közben Pilinszkyt, Weörest, Dosztojevskijt olvastunk. Nem lehetett kitérni a lényeg elől, a szemünket ki kellett nyitni. Ez pedig elvezetett a hithez.

Eleve Pestnek, a Zeneakadémiának és Brády Zoltán körének

nagyon nagy hatása volt. Itt és ekkor jött a nagy rádöbbenés. Addig, fiatalon baloldali voltam, elkötelezetten, lelkesen, de amiket ott hallottam, az hirtelen nagyot ütött rajtam.

– *Összehasonlítási alap nélkül, abban a rendszerben felnőve, mást meg nem élve-tapasztalva, s gondolom, dolgaink iránt érdeklődve, de befolyásolva is, nehezen lehet-tél más, mint baloldali.*

– Ezzel nem menteném magam. Nagyvárosban nőttem fel, hallottam ezt-azt, már az osztálytársaim között is voltak, akik a rendszert kritizálták. Budapesten viszont egyszer csak ott

találtam magam egy csapat értelmes ember között, akik azt mondták: kisöreg, az nem úgy van, azt felejtse el. S akkor az ember rákényszerült az utánanézésre, utánajárásra, arra, hogy elgondolkozzon, és nyilván nem azonnal, de rövid idő múlva belássa, hogy gyerekek, ez tényleg nem úgy van.

Kicsit mégis visszatérnék még Szombathelyre, gimnazista olvasmányaimra. Ekkor találok a *Tragédiával* is; abból is készült akkoriban egy tévéjáték, ami nyomasztott is, meg is döbentett, a sötét tónusú képek nem mentek ki a fejemből, s emiatt el kellett olvasnom. De ekkor még nem nyert más értelmet, csak később, Pilinszky kommentárjait olvasva tudtam a helyére rakni. Vörösmarty életművével, nagyságával is ekkoriban ismerkedtem meg, de vele se tudtam megbirkózni, ez is csak felnőttként tudatosult bennem. Ami olvasmányt viszont meg kell még említenem fordulópontként, az Thomas Mann-tól a *Tonio Kröger*. Ez volt a felismerés.

– *A sorból kilógó csodabogár magára ismer, meglátja, hogy nincs egyedül problémáival...*

– Így van, de szerencsére már a sárváriak között is természetes volt, hogy úgymond nem vagyunk nor-

Budaörsön, egy lakótelepi általános iskolában, ahol gyakorlatilag fegyelmezni sem tudtam. 1983 őszén azonban mai munkahelyemre, a Szinyei Merse Pál Gimnáziumba kerültem.

– *Félbeszakítanálak egy könnyedebb kitérő kedvéért, mert ha jól tudom, az iskolának köszönhető beceneved, a ma már művésznév-ként is használt EÖ.*

– A legerterjedtebb verzió, amiről én tudok, az, hogy a szinye-i diákok éppen a sarvasbögérsről tanultak, s mindenkinek a barcogás hangjával köszöntek. Csak egy tanár akadt, aki EÖ-zve köszönt vissza... Már

„Öcsémel, húgommal és unokahúgommal”

málisak. Ekkor jött a nagy felfedezés: na és akkor mi van, ha nem vagyok normális? Addig ez nyomasztott, súlya volt. De abban a pillanatban, amikor körülvesz húsz másik örült, egy kész zárt osztály, s jut melléjük egy vagy két ápoló, akkor felmerül, hogy elnézést, hát melyikünk érzi magát rosszabbul? Biztos, hogy bennünk van a hiba?

– *Ebből az örületből érkezett az elhívás, s jött a zenei tanulmányok és hivatás mellé egy írói pálya is. A hivatás, elhivatottság kérdését nagyon sokszor boncolgatód, a novellásköteted körülbelül fele erről szól, a regös-sámántörténetekben is a kiválasztottságot járod körbe.*

– A regösség, mint kiválasztottság-élmény már felnőttként ért. Óriási szerencsém volt, hogy miután lediplomáztam, volt egy sikertelen felvételem zenetudományra, amiről ma már tudom, hogy ha sikerült volna, akkor teljesen félrecsúszom, mert nem lett volna nekem való. Friss diplomás énektanárként egy év parkoló pályával kezdtem

akkor sem voltam normális. De az, hogy a tanulók között megmaradt ez a név, mondhatni, becézés, valahol megtiszteltetés, és talán azt is mutatja, hogy nincs igazam, olyan nagyon mégsem lógok ki a képből. Az EÖ félhivatalos felvétele egyébként azért is kellett, mert a Horváth Tamás név már foglalt volt az irodalomban, nekem kellett újonnan jöttként kitérnem, még ha később aztán idősebb pályatársam se saját nevén, hanem Benedikty Tamásként folytatta a publikálást.

– *A hivatásnál akasztottalak meg, vagyis „névadásodon” kívül nyilván más meghatározó élmény is ért a Szinyeiben.*

– Egy fantasztikus tanárnő, Bellosevichné Dr. Csorba-Simon Mária, az ország egyik legjobb, ha nem a legjobb irodalomtanára dolgozott itt. Nála élmény volt az irodalomóra, úgy tanított, hogy meséket íratott a diákjaival, mondván: tessék szabadon engedni a fantáziádat, írd le, ami benned van, írd ki magadból, gondolkodj, vélekedj!

Olvasmányaidról mondd el, amit gondolsz, ne azt mondd vissza, amit innen-honnan hallasz, amit mondanak róla, beszélj róla, ha nem megy, írd le, és találd ki történeteket! Mint idősebb kolléga és barát nekem is sokat segített ezekkel a módszerekkel, ő kellett hozzá, hogy idáig eljussak. Ő küldött folyóiratokhoz, neki voltak ismeretségei, biztatott és felkeltette az ambícióimat. Ami egyébként is megvolt bennem: igenis szerettem volna valaki lenni magam által, szerettem volna bebizonyítani, hogy ennek a nem látványos, de mégis jól kivehető, csendes örületemnek van polgárjoga. S ha visszaolvassuk az alapzeniket, nagyon jó ráébredni, hogy még csak véletlenül se voltak normálisak, legalább kilencvenöt százalékuknak Asperger-szindrómájuk volt, ami az autizmus egyik enyhébb válfaja. Az ilyen képtelen a közösségbe, társadalomba beilleszkedni, nem tudja elfogadni a játékszabályokat. Ezáltal viszont képes felismerni, hogy ezekben a közös megállapodású jelrendszerekben mennyi a természetes, és mennyi a hamisítás. S most szinte az összes társadalmi berendezkedésről beszélhetünk: mindegyikben van több-kevesebb hamisítás. Kell lennie, mert az átlag nem fog és nem is tud ennek a hamisításnak utánajárni, de nem is kell, mert nem az a dolga, hogy a játékszabályokat tisztázza, hanem hogy kenyeret süssön, rózsát neveljen, halottakat sirasson. Erre kellene az ilyen agyamentek, akik felteszik a kérdést: rendben vannak-e a játékszabályok, hitelesek-e, vagy újra kell gombolni a kabátot?

– *Az örült és zseni közötti ingadozás mintegy esszenciája lett irodalmi pályádnak, elhívásodnak is.*

– A regösöknél vagyunk megint. Mert a regös a hagyományok szerint nem normális állapotban él, ő vagy magától az énektől van transzban, vagy mással is él, bár ezzel már a profán sámánokra célozgatok, gondoljunk Adyra, hogy csak egyetlen nagy példát emeljek ki.

– *A regös elhívása nálad a végső, nagy kérdések között merül fel, mint élet, halál, Isten okának, céljának, értelmének, létének keresése. Amivel közelebb kerülsz valamiféle ki nem mondható, egyértelműen meg nem nevezhető, de ettől még létező igazsághoz.*

– De végső válasz nem létezik, mert nincs végleg megválaszolt kérdés, és utánam is lesznek ugyanilyen örültek. S ennek így is kell lennie, mert ha egy végső kérdést végleg

Kérdezzünk, válaszokat keresünk, a materializmus végső bizonyítékait kutatjuk, s végül eljutunk Istenhez. Az egzakt természettudományok sem érnek el a materializmus végső láncszeméig, s ha állítanak is ilyet, magával az étellel akkor sem tudnak mit kezdeni. A fontos dolgokat pedig minden homályos, bizonytalan és sejtelmes mivolta ellenére a művészet mondja ki. A zene ezek között is mérföldkő. De elfogadom, a tudósok dolga az, hogy a végső válaszokat akarják erőnek erejével megtalálni. Még akkor is, ha azok nem léteznek. Még a társadalommérnököktől is elfogadom e törekvésüket, pedig esetükben mindig bebizonyosodik, hogy kész válaszaikkal végképp tévúton járnak.

– *A történelemnek is jósolták már a végét. Ezt éppen azért említem, mert nálad is tetten érhetőek a történeti parabolák. Mit gondolsz, körbeforog a história, vagy csak hasonlóságok és párhuzamok vannak?*

– Spirálisan, dupla spirálban forog a történelem. Úgy tér vissza, hogy mindig más arcban és új megfogalmazásban, de ugyanazt a tyúk vagy tojás kérdést tárja elénk. Egyfelől, hogy az egyén vagy a közösség a meghatározó, másfelől pedig saját hitelességének kérdését. De a történelem nem hiteles, folyton hamisítanak, mert hamisítani kell, hogy az emberiség fennmaradjon. Ugyanakkor mindig felbukkan valaki, mint Jézus Krisztus, de nemcsak ő, legyen az Szent Ferenc, Szent István, III. Béla, Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc, Batthyány Lajos és jó barátja, Károlyi István, vagy Teleki Pál, akik mindig meg-

„Első osztályosként: az álló sor jobb szélén”

megválaszolhatnánk, akkor utána már csak a világvége jöhetne. Az ember úgy van megalkotva, hogy kérdéseket kell feltennie. Bizonyos kérdésekről el kell égetni embereket. Giordano Brunóval, az ő kétségei, vallásos létemre, mélyen rokonszenvezem. A kétkedés a hit legfőbb bizonyítéka.

próbálják a maguk tragikus módján visszaállítani a hitelességet. Batthyány, azzal, ahogy végigélte a szabadságot és ahogy mártírhalált halt, a hitelesség iskolapéldája.

– *A történelem jelen van a regényekben is, bár az Ahol a part szakad már a mába nyúlik, közelmúltunk történetében járunk-kelünk. Központi kérdésként vonul végig benne a történelmen vehető reváns. Ki vehet kin revánsot: maga az emberiség önnön sorsán, vagy csak egyik része a másik részén, leszűkítve, egyik egyén a másikon?*

– Az emberiség egyik fele nem vehet revánsot a másikon. A hiteles ember nem büntelen, nem azt jelenti, hogy ne lenne esendő, ne lenne mentes a hiányosságoktól, egyszerűen csak ember, aki mindezekkel együtt megpróbál ember maradni. A történelmen pedig nem revánsot kell venni, a hozzáállásunkról, viszonyulásunkról, attitűdünkről van szó. Onnantól, hogy szembetalálkozunk a hitelességgel, nincs mese: vagy ezt követem, vagy leírtam magamat, nulla vagyok. Vannak olyanok, akik felfogják ezt csak széttárik a kezüket, hogy bocsánat, ezek a lehetőségek, nem lehet mit tenni.

– *Kádárnak tulajdonítják: „Ahogy lehet, elvtársak”...*

– Pedig lehet! Voltak itt önégető emberek, volt Latinovits Zoltánunk is. Csak amikor az ember százhuszszal, frontálisan belerohan a valóságba, akkor két lehetősége van: vagy meghal, vagy azt mondja, a valóságnak volt igaza. Lehet tovább élve zizegni a légyfogón, ahogy Pilinszky mondja, de élet az?

– *Bele kell halni a valóságba a hitelességért?*

– Nem feltétlenül, de akkor ne százhuszszal ütközzünk. Itt van megint Hamvas Béla példája. Ki tudja, hány keleti és nyugati, élő és antik nyelven beszélt, de a háború után elbocsátották az egyetemi könyvtár éléről, és el-

helyezték Tiszapalkonyára segédmunkásnak, aztán raktárosnak. Annyiból még szerencséje is volt, hogy nem Recskre vagy a Hortobágyra vitték. Olcsón megúszta, mondhatni. S nem nyafogott. Pontosán tudta, hogy ez a világ ilyen, el kell szenvedni. Persze ez alkat kérdése, lám, Latinovits már nem tudta így viselni.

– *Melyik alkat Horváth (EÖ) Tamásé?*

– Horváth (EÖ) alkata az Horváth (EÖ) Tamásé. Itt ül és borozik veled szemben, mindjárt az első kétdecis kiskancsó végére ér, aztán rendel még egyet, és reméli, hogy ki is tudja fizetni.

– *Akkor azért csak el tudod viselni a valóságot.*

– Tartozom ennyi felelősséggel. Ebben nyilván benne van, hogy van egy családom, szeretnek engem, bíznak bennem. Én nem élhetem mások sorsát, szegény Huszárikét, Hajnóczyét, akik beleitták magukat a semmibe. Nagyon hasonló sorsok voltak ezek. A történetben az a csodálatos és egyben félelmetes, hogy most, amikor történt valami – mert azt azért jelentsük ki, hogy áprilisban igenis történt valami –, attól az alapképlet azért még nem változott. A hitelesség, az egyértelműség elvárása megmaradt. S hogy gyógyítsunk is. Mert az sem állapot, hogy kimondok valamit, amibe mások aztán belebetegsznek és belehalnak. Hány megalkuvást, hány árulást végigéltem és végignéztem olyan emberektől, akiket tartottam valamire. S aztán mégis azt mondtam: ezeket az embereket fel kell oldozni. A tömeget szintén. Annak ellenére, hogy ugyanezeket a bűnöket még százszor és százszor el fogják követni. Mert amikor sokan vannak együtt, akkor a tudati szint, a látásszint szörnyen lezuhan. Számomra döbbenetes történés, sokszor hivatkozom rá: 1957. május elseje. Azok az emberek, akik fél

éve még Sztálin szobrát döntögették, egyszer csak visszakacsintottak Kádár Jánosra.

– *Mennyiben állítható ez párhuzamba napjainkkal?*

– Annyiban, hogy nem változtunk. Az ember ember maradt.

– *Akkor ugyanott vagyunk, hogy nincs a történelemnek vége.*

– Persze, hogy nincs. Fukuyamára Huntington felelt. A kultúrák, a civilizációk harcolnak egymással. S ez nehéz ügy, ha az iszlám fanatizmusra gondolok. Mert megengedhetetlenek az eszközeik, mert olyan nincs, hogy felhőkarcolókban hamvasztok el ezeket magammal együtt. De a saját azonosság védelmét nem tudom nem tisztelni. Ahogy azt mondják: én moszlim vagyok, és ezt a mocskot, amit rám akartok kényszeríteni, nem fogadom el. Igaza van, mert ő nem ebbe született, neki teljesen mások a hagyományai.

– *Európa és meghatározó értelmisége pedig eközben lelkesen ünnepli saját önfeladását. Legalábbis ünnepelte mostanáig.*

– A fehér ember mindig tudott nagy öngólokat lőni. Annak ellenére, hogy a világ civilizációja máig a fehér ember civilizációja. Nézzük meg, Kínában, Oroszországban ott vannak a kínai írásjelek és a cirill betűk mellett a latin betűs feliratok is. A zenei nyelv, a hangi közlés is mind európai. De a fehér ember elképesztő dolgokat követett el, amíg világhatalmát kiépítette. Többek között saját maga ellen is. Csak később ismerte ezt fel. Angela Merkel végre kimondta, de mostanra én már csak megmosolyogtam.

– *Valószínűleg nem most jött rá a német kancellárasszony sem, csak eddig nem volt illő kimondani.*

– Pedig Európa problémája már három évtizede érlelődik. De azzal illik tisztában lenni, hogy a nagy pofont a fehér embernek 1945 adta. Az atombomba. Már bocsánat, de

Japán kultúra. Több évezredes civilizáció. Ez nyilván politika, megmutatni, hogy nekünk, amerikaiaknak van ilyenünk, nektek, oroszoknak, szovjeteknek meg nincs. Ennél tovább nem mentek, de ebbe is bele kellett halnia több százezer japánnak, a több ezer éves tradíció hordozóinak. Az atombomba ugyanolyan bűn, genocídium, mint a holokauszt vagy a kommunizmus. Mindháromnak ugyanolyan súlya van, és mindhárom a totális berendezkedések bűne. A holokauszt a nemzetiszocializmusé, a Gulág a kommunizmusé, az atombomba pedig már a globalizmusé. Az ázsiai ember pedig a fehér ember ellen fordítva saját eszközeit, keményen átvette a hatalmat. Tessék, a világ első számú nagyhatalma jelenleg Kína, mint valamikor.

– *Ha totális rendszerről beszélünk, akkor tömeggyilkos, elnyomó berendezkedésnek elég rafinált ez, amit ma élünk. Mert direktben nagyon nem annak látszik.*

– Pedig éppen azért az. Így épült ki. Ennek része a másik nagy törés, 1968–69, Párizs és Woodstock is. Amikor a fehér ember bebizonyította, hogy rendszeren még csak lázadni sem tud. Én az 1968-as párizsi diáklázadástól jegyzem a posztmodernt, amikor kiderült, hogy nincs tartalom, nincs, amit el akar mondani, viszont nagyon jól el lehet szórakozni. Nemhogy nem épít, de még csak nem is rombol. Elvicceli, elkomolytalankodja az egészet, pedig közben baj van. Bolsevikot játszik, és nem vesz tudomást a gulagokról.

– *A képesség hiánya az önmagunkkal és a valósággal való szembenézésre.*

– Pontosan. És az európai ember ebben a pillanatban felszámolta magát. S megjósolni is lehetetlen, hogy ebből így mi lesz.

– *Mit tehet az egyén, mit tehet az író? Novelláid nagy részénél és végeredményben a regényedben is*

központi kérdés az identitás meghatározása, önmagunk keresése. A világjelenségek ellen mennyire tehet, ha legalább az íróember szembenéz önmagával?

„Csapatkirándulás (Csikóvárалja, 1981)”

– Ismét csak Hamvasra hivatkozom, aki azt mondja, tele vagyunk démonokkal, babonákkal. Odáig el lehet jutni, hogy babonáink vannak, de odáig, hogy ezeket felszámoljuk, már nem. Hiedelmeinket be kell ismernünk, de nem szabad túlságosan komolyan venni. Be kell vallanunk, mit tettünk, mit mulasztottunk el, de mea culpázásról, önostorozásról szó sem lehet. Normális emberi hangon én is csak azt tudom mondani mindenkinek: annak ellenére, hogy hülyének látsszom ugyan, én is ugyanolyan emberből vagyok, mint bárki más. Tele vagyok furcsa képekkel, mondásokkal, ötletekkel, de tessék engem ezzel együtt szeretni, mert én is így szeretlek benneteket, a hülyeségeitekkel együtt.

– *Össze is kapcsoltad ezzel az egyénnel és a történelmet. Egyébként is vannak történelmi hivatkozásaid, analógiáid szép számmal. Te kutattál e példák után, vagy téged találta meg?*

– Húszéves koromban a barátaim, a társaságom tagjai bölcsészek voltak, magyar–történelem szakosok. Komolyan vették, ami itt történik. Nem kollaboráltak. Tőlük tanultam meg, hogy Görgey nem volt áruló. Azért persze utána is kellett járnom hol ennek, hol annak, de volt több jó történelem szakos kollégám, akik segítségével előítélettől mentesen tudtam utánakeresni, s közben megtanultam, hogy nincs szükségszerűség a történelemben, csak emberek vannak, s az emberi létezésnek törvényei. De azért szeretünk elmenni a falig, vagy legalább kikapogatni, meddig van a fal. Én is ilyen vagyok, és ezzel szerintem nincs is probléma. Hát így találtam a történelemre, de nyilván az is megtalált engem. 1989, akármilyen hamisított és felemás is volt a rendszerváltás, nekem hatalmas élmény volt. Addig úgy voltunk, hogy tudtuk a hatalom képviselőiről, hogy milyenek, de mi meg teszünk rájuk. S akkor jött egy pillanat, amely azt bizonyította, hogy nem így kell viszonyulni, odamehetünk hozzájuk és az orruk alá dörgölhetjük: ezek vagytok, ezt csináltátok. Persze utóbb kiderült, hiába mondjuk nekik, hogy ezek vagytok ti – megvonják a vállukat: na és?! S aztán jobban belegondolva, a jelenségek mögé nézve kiderül, hogy tízezer év óta ez a „na és?!” megy, de itt a felelősség, hogy ennek dacára, minden póztól és bohóckodástól mentesen, akkor is kimondjuk: ez van és ez volt. Tessék tudomásul venni. S ha én tudok róla, akkor mindenki tudhat róla, és akkor legalább addig el kell jutnunk, hogy felismerjük: vannak választási lehetőségeink, nincs szükségszerűség. S hogy elmondjuk másoknak: te is választhatsz. Ez már nem politika, hanem emberség vagy sumákság kérdése.

– *Hitelesség és hamisításé.*

– Igen. Ha hajnalban kimész fát vágni az erdőbe és tudod, meddig mehatsz el, vagy halottakat mosdatsz, vécét pucolsz, koldulsz: lehetsz hiteles. De ha egyetlen tanítasz és zseniális esszéket írsz, attól még lehetsz gagy. S máris napjainknál vagyunk, a balliberális értelmiségnél, mindegy is, hogy konkrétan kinél, úgyis sejti mindenki szóval ez az értelmiségi bátor és hiteles jelenségként írja le 2006 őszén az őszödi beszédet, aztán 2009 tavaszán történelmi szükség-szerűségként értelmezi Gyurcsány bukását. Az ilyen gyorsan törje össze a tükröt, mert rossz lesz neki belenézni.

– *A hitelesség és a történelmi választások lehetőségének meghatározó motívumaival visszakanyarodnék a regényedre. Hősöd, Ág János visszatér oda, ahonnan elűzték, ahonnan elmenekült. Emlékét megpróbálták a távollétében kitörölni, még az érettségi tablóról is eltűnt. A szürreális megoldásoktól eltekintve a helyzet akár valószerűnek is tekinthető. Mennyiben valósak a figurák, alakjaid megfeleltethetőek-e élő személyeknek?*

– Ha akarom, igen, ha nem akarom, nem. Legvégső szándékom szerint nem. Az a fajta magatartás, amit Gaál, a volt KISZ-titkár képvisel, nem jellegzetesen kommunista magatartás, hanem hamisító attitűd. Hamisítók a kommunisták előtt is voltak, utánuk is lesznek. Pártállástól, világnézettől függetlenül. Mindenhol, ahol konjunktúra van. Sajnos, ez tapasztalat. Írhatok én még regényt vagy novellát jobboldali hamisítóról is, mert van rá eset, miért is ne lenne. De természetesen volt személyes élményem, Gaál modellje akár nevesíthető is lehet-

ne, gimnáziumi KISZ-titkár volt Szombathelyen, és be is futotta a maga pártkarrierjét, de hagyjuk meg az inkognitóját, nagyon rosszul esne beletörölnöm a csizmámat, mert szívességet tennék ezzel neki.

„Feleségem, Vilma és másfél éves Márton fiam (1989. április 25.)”

Hagyom inkább élve zümmögni a légyfogón. Ő is, mint generációnkban mindenki, aki álmok helyett pozíciókat kergetett, eltanulta azt a technikát, ami a hatalom megszerzésére, megtartására és továbbörökítésére alkalmas, de bármiféle alapelv megvallása nélkül. Ebből más nem születhetett, csak az, ami ma van. Ha az állandó törvényeket nem tartjuk mélységesen tiszteletben, csak ilyen sikeredhet. Vigyázni kell ezzel a szemlélettel és hatalomtechnikával, mert pártállástól, világnézettől független. Ág Jánost ezzel szemben az motiválja, hogy bármikor felszállhasson a vonatra, elmelessen, bármelyik peronon leszállhasson, s ha akar, ugyanígy vissza is térhessen. Hogy alapítson. Hogy azt közvetítse, amit felülről kap, még ha örülnek is látszik miatta.

– *Ág János idealista, Gaál pedig anyagelvű, aki Ágot le akarja húzni a maga közegébe. Mi mozgatja a volt KISZ-titkárt, mondhatnám, a volt KISZ-titkárokat?*

– Az, hogy Ág igazolja őt. Hogy az Ág Jánosok igazolják őket, rend-

szerüket, minden ténykedésüket, hamisításukat. Mondok erre is egy példát: Kodály Zoltán. Nagyon kellett Rákosinak is, Kádárnak is. Mégsem igazolta a rendszert. Fű alatt próbált felépíteni egy hiteles Magyarországot, úgy, hogy közben kiépítette befolyását, mégsem kollaborált. Pedig a hatalom épp az ilyen emberek együttműködését igényelné. Nézzünk vissza az 1960-as, 1970-es évekre: Aczél hány nagyszerű embert – alkotókat, művészeket – próbált becserkészni saját maguk igazolására? S hányan mentek tönkre abban, vagy haltak is bele abba, hogy nem roppant meg, hogy nem

bírt megroppanni a gerincük? S persze nagyjából azt is tudjuk, hányan mentek tönkre attól, hányan haltak bele, hogy megroppant a gerincük.

– *Azt mondd, aki akkor szembenézett önmagával, az így vagy úgy, de belehalt. Könnyebbik útként nyilván csak a szembenézésig nem jutó megalkuvás maradt. Ha elnyomás-ként értelmezzük korunkat, akkor ebbe ma is bele kell halnunk, vagy meg kell alkudni?*

– Belehalni? Nem tudom. Ütközési pontok azonban továbbra is vannak. Megalkuvások is. De erre megint azt mondom: az ember a kételyeinél, kérdéseinél kezdődik, ott, hogy ezeket nem tudja visszagyömöszölni magába. Minél több abszolút kijelentést, kinyilatkoztatást hall, annál inkább. De nem lehet folyton csak kérdezni, kérdezni. Aki kérdez, az elkezd választ is keresni. Talán talál is ideiglenesen. Aztán újabb kérdésekbe botlik, s belátja: ezen és ezen a ponton tévedtem, amit helyre kell raknom. S akkor az újabb kérdésekre kezdi keresni a válaszokat. Így megyünk

előre. De hogy ez mit jelent, pontosan honnan hová, már ne tőlem kérdezd. Valahonnan valahová.

– *Mi várható még Horváth (EÖ) Tamástól? Miket írsz, mire készülsz, mikor jön ki a következő könyv, mi az, amit előzetesen is meg tudsz osztani az olvasókkal?*

– Azt még nem mondhatom, hogy bármelyik könyv is kiadás előtt állna, de már megszületett, le van írva a *Babilon polgárai*, az *Atlantisz*, *édes hazánk* és az *Akárcsak a történelem* című regényem, az első kettő és az *Ahol a part szakad* trilógiát fog alkotni. Nagyrészt készen van egy színdarabom is, dolgozom még egy regényen is, de erről babonából nem mondok többet. És születnek novellák is, azokból is kitelik lassan egy újabb kötetre való. Talán csak annyit mondanék ezekről, amit általánosságban a magam alkotómunkájáról: hogy valamilyen szinten vallomások, mivel alapvetően mindig vallok, mindig vallomásban kell lenni. Mert a nyelv arra való – legyen az zenei, képi vagy fogalmi nyelv –, hogy akkor is elmondjunk vele valamit, ha szélhámoskodunk is vele, mert azt szabad, csűrni-csavarni is lehet rajta, de akkor is a közlés az elsődleges funkciója. A posztmodern elmosott minden határt, egyik eszköze a vendégszöveg, saját szövege, tartalma, mondanivalója nincs is. Ez nem állapot. A vágy bennünk van, hogy valamit mondjanak nekünk. Ha az irodalom nem

mond, majd mond más. Tessék, ezért integettek vissza 1957 májusában Kádárnak. Mondott valamit nekik arról, hogy mi van, mi volt, mi lesz.

Mert ezt várták. Még akkor is, ha átverés volt. Ha az irodalom nem közöl, mert fél, lusta, érdektelen vagy kollaboráns, akkor ez történik.

– *Végezetül térjünk vissza beszélgetésünk helyszínére, lakhelyedre, Fótira. Itt élsz családdal tagjaival, akiket eddig csak egy futó félmondatban említettünk meg, s itt van közegetek az egyszerre reformkori tradíciójú, de jellegzetesen mai agglomerációs település.*

– 1985 óta lakunk itt, feleségemmel az esküvőnk után egy évvel költöztünk ide. Vilma a Fóti Ökumenikus Általános Iskola magyar-orsz szakos tanára, de ma már csak magyart tanít. Gyermekeink ide születtek, közülük ketten már felnőttek, de egyetemistaként még otthon laknak. Márton fiam jogot tanul, Dorottya lányom viszont a Zeneakadémiára jár és ír is, úgy tűnik, benne folytatódnak az apai hagyományok. A legkisebb, Bálint még általános iskolás, tizenhárom éves lesz, most lépett be a kamasz-

kényszerképzetem, hogy alapítom Fótot. Hogy létrehozok valami olyat, ami meghatározó, ami megváltoztatja, újraértelmezi. Hogy dolgunk van egymással. De lehet, hogy ez tévképzet. Fontos azonban, hogy Fót város legyen a maga valóságában is. Mert hat éve jogilag már az, de eddig még nem tudott városias lenni. Majdnem húszezren élünk itt, a falusias kereteket meg kell haladni. Nekem most Fóttal kell valamit kezdenem. Szombathelyre, a szüleimhez ritkán jutok haza, de már olyankor sem lelem azt a várost, amelyből eljöttem – rá sem ismerek szinte: már nem vagyok otthon. Fóton éppen negyedszázada igyekszem otthon lenni, ezért írok, ezért próbálkozom szülővel, borral. Ennek itt meg is van a hagyománya. De tudom közben: esélyem sincs, hogy Fót befogadjon, mint ahogy nem tudtam másutt sem befogadtatni magam. Most már úgy érzem, így van ez rendjén, együtt tudok élni ezzel. Mindig úton vagyok, ki tudja,

honnan hová, s attól még, hogy itt élek, s alighanem az öregfalusi vagy a kisalagi temetőben fog állni a fejfám, meghalni szerintem úgy fogok, mint a csavargók, valahol az útszélen. Most itt vagyok éppen csavargó, ránézésre egészen jólszituált csavargó. Szeretnék otthon lenni, mindig is szerettem volna, mindig éppen ott, ahol voltam, de sosem jött össze. Ha eddig ez nem sikerült itt Fóton, akkor valószínűleg már ezután sem fog, de azért próbálkozom szüntelenül. Nekem így kerek a történet.

„Mártonnal, Dorottyaival és Bálinttal szőlőt darálunk (2000. augusztus 23.)”

korba, annak minden átkával és áldásával együtt.

Fót, a város pedig ma már egyértelműen ihletforrás. Van egy olyan

Luzsicza István